



<https://liar.ui.ac.ir/?lang=en>

Literary Arts

E-ISSN: 2322-3448

Document Type: Research Paper

Vol. 15, Issue 3, No.44, Autumn 2023, pp. 85-104

Received: 22/06/2023 Accepted: 18/10/2023

Application of Vladimir Propp's Theory for the Comparative Analysis of the Story of Siavash and Hippolyte

Leila Mirmojarabian  *

Assistant Professor of the Department of Persian Language and Literature, University of Isfahan, Isfahan, Iran
L.mirmojarabian@ltr.ui.ac.ir

Shahla Mahdikhani

Bachelor Graduated of Persian Language and Literature, University of Isfahan, Isfahan, Iran
Sh.mahdikhani81617@gmail.com

Abstract

Literary works are products of the imaginative minds of writers from various nationalities. As a result, these works share connections, providing a suitable foundation for examination, analysis, adaptation, and comparison. Through these processes, we can identify the similarities and differences in the cultural elements of different societies.

The comparative study of stories influenced by structuralist theorists like Strauss and Propp reveals that narratives consist of 3 main parts: "Initial Scene," "Crisis," and "Conclusion." These components exhibit numerous similarities across various works. Additionally, these stories often feature heroic characters, who undergo significant transformations.

This study aimed to conduct a comparative analysis of two stories, namely Siavash and Hippolyte, using Vladimir Propp's morphological method. The research approach was descriptive and analytical, relying on library resources. The findings demonstrated that Siavash and Hippolyte shared many similarities in terms of character's self-care functions within the narrative. This similarity indicated commonalities in the cultural components and popular culture of the Aryan and Greek societies.

Keywords: Comparative Literature, Propp Morphology, Sudabah and Siavash, Feder and Hippolyte.

Introduction

The art of storytelling born from the imagination and emotions of authors has given rise to remarkable literary works that captivate audiences worldwide. While these stories may not depict real events or characters, they hold a significant place in global literature. Among the various genres of fiction, romantic stories have a

*Corresponding author

Mirmojarabian, L., & Mahdikhani, S. (2023). The application of Vladimir Propp's theory in the comparative analysis of the story of Siavash and Hippolyte. *Literary Arts*, 15(3), 85-104.



2322-3448 © University of Isfahan

This is an open access article under the CC BY-NC-ND/4.0/ License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).



10.22108/LIAR.2023.138125.2279

particular allure for readers, evoking a range of emotions and resonating with people from diverse cultures. Consequently, stories from around the world serve as compelling examples for identifying shared cultural elements and gaining insights into the literature and traditions of different nations, even those geographically distant from one another.

In the comparative analysis of stories, one proposed method is the structuralist approach. Vladimir Propp, a Russian structuralist researcher, emphasized that examining the structure of stories is the primary and most crucial step in comparative criticism. By employing this method, we can uncover similarities and differences between narratives, shedding light on the cultural components that shape them.

The Tragedy of Phaedra and Hippolytus written by Racine, a renowned French playwright of the 17th century, is a myth that shares similarities with the tales found in Ferdowsi's *Shahnameh*. These narratives offer rich material for comparison and analysis within the realms of popular culture and literature. The story revolves around the forbidden love of Phaedra, the wife of Theseus, King of Athens, for her stepson, Hippolytus. Not only is it a poignant tale from ancient Greece, it also bears striking resemblances to the story of Siavash and Sudabah, making it particularly significant.

Both stories depict tragic and unfulfilled love characterized by hopelessness and sin. The recklessness of the older kings leads to the demise of the two young princes. Furthermore, both narratives explore the play of fate and the darkness that shadows human destiny. Upon initial examination, it becomes evident that there are connections between these stories, warranting a comparative analysis within the field of literature. It is intriguing to consider whether these similarities emerged due to direct influence or if they were merely products of independent creative thought.

This article aimed to compare the main characters of two stories: the Iranian tale of Sudabeh and Siavash and the Greek tale of Phaedra and Hippolytus. It explored the similarities and differences between these characters, shedding light on their respective narratives. Additionally, the article delved into the key factors that contributed to the emergence of tragedy in both Iranian and Greek literature, seeking to address two fundamental questions. Firstly, why didn't Racine portray Phaedra as a wicked woman in the story of Hippolytus? And secondly, why did Ferdowsi present Sudabeh as a cunning and wicked woman in the Iranian tale of Sudabeh and Siavash? By examining these questions, we aimed to gain a deeper understanding of the motivations and choices made by the respective authors.

Materials & Methods

In conducting this comparative study, various methods were available with one of the most recent being scientific morphology or the structuralist method. This approach was initially proposed by the Russian anthropologist, Vladimir Propp, who applied it to the study of stories within the field of literary analysis (Anousheh, 1387: 735). Essentially, morphology involves the analysis and deconstruction of literary works, ultimately breaking them down into their constituent parts (Sarami, 2013). Vladimir Propp, a prominent Russian structuralist researcher, emphasized that the structural criticism of stories serves as the primary and most crucial step in critiquing works within the realm of comparative literature.

Propp asserted that without breaking down a story into its constituent parts, conducting a comprehensive comparative analysis becomes challenging. Without such an analysis, understanding the relationships between different nations, such as India and Egypt, or making connections between ancient Greek and Indian stories becomes difficult (Propp, 2018: 44). Furthermore, if we cannot compare and explore different stories, how can we draw comparisons between stories and religious or mythological narratives?

Propp outlined 4 fundamental rules when discussing the function of characters in a story:

1. Characters' actions in a story are consistent and stable elements.
2. Fairy tales have a limited number of mentioned deeds.
3. The sequence of actions in fairy tales remains constant.
4. All fairy tales share a common structure (Asghari and Ghasemi Asl, 2011: 35).

In this research, we employed Propp's morphological method to analyze the characters in the stories of Sudabah and Siavash, as well as Phaedra and Hippolytus.

Research Findings

Based on Propp's morphological analysis, the characters in Siavash's story could be categorized as follows:

1. Sacrificial hero: Siavash
2. Villains (anti-heroes): Sudabah, Gresives, Afrasiab
3. Heroic messenger: Kavos
4. Helpers of the hero: Rostam, Afrasiab, Piran Vise
5. Omniscient narrator

Narrative structure

Initial balance:

1. Siavash is born to a beautiful woman and entrusted to Rostam for education.
2. After returning to his homeland and passing his father's test, Siavash becomes a ruler due to his abilities.

Upsetting the balance:

1. The stepmother develops feelings for Siavash and takes drastic measures to win him over.
2. Siavash rejects the stepmother's advances, leading to resentment and scheming. He is falsely accused.
3. Siavash willingly accepts the punishment of passing through fire.

Relative balance:

1. Siavash bravely passes through the fire.
2. The wicked stepmother is exposed and sentenced to punishment.
3. Siavash's noble character leads to Sudabah's forgiveness.

Upsetting the balance:

1. Afrasiab emerges as a new villain, declaring war.
2. Siavash voluntarily engages in battle and achieves victories.
3. Afrasiab's troubled sleep compels him to seek peace.

Balance:

1. In Turan, Siavash marries Jarireh, Piran Vise's daughter, and Farangis, Afrasiab's daughter, to establish harmony.

2. Siavash lives a content and joyful life there.

Upsetting the balance:

1. Gresives becomes envious upon witnessing Siavash's glory.
2. Gresives spreads malicious rumors and plots against Siavash.
3. The false accusations lead to an order to kill Siavash, resulting in his cowardly demise.

Characters in the story of Hippolytus based on Propp's morphological analysis

1. Hero: Theseus
2. Villain (anti-hero): Medea
3. Helpers of the hero: Hatef Mabad, Ariane
4. Main hero: Hippolytus
5. Villain (anti-hero): Phaedra, Phaedra's nurse
6. Destroyer: Poseidon, god of the sea and monsters
7. Oppressor: Theseus
8. Victim: Hippolytus
9. The seducer: Phaedra
10. Sacrifice helper: Artemis, goddess of hunting
11. Omniscient narrator

Narrative structure:

Initial balance:

1. Theseus, the son of Aegeus, the king of Athens, is born to his wife Aethra.

Upsetting the balance:

1. Theseus, not yet 16 years old, uncovers the stones, under which his father has hidden his shoes and sword.

2. Theseus goes to Athens and defeats the bandits along the way.
3. Medea, the sorceress, fears Theseus and plots to kill him.

4. Theseus consults with Hatef at the temple before leaving for war.
5. Victory in war can only be achieved if guided by love.

Relative balance:

1. Ariane, the daughter of Minos, falls in love with Theseus and helps him win.
2. When Theseus returns, his father is dead and he ascends the throne, becoming the king.

Upsetting the balance:

1. Theseus goes to subdue the Amazons and captures their queen.
2. Theseus marries the queen of the Amazons.
3. Theseus has a son named Hippolytus with the Amazon queen.

Upsetting the balance:

1. Phaedra, Hippolytus' stepmother, falls in love with him and is unsatisfied.
2. Theseus, who is not dead, returns and with the help of Phaedra's nurse, defames Hippolytus before the king, leading to Hippolytus' banishment.
3. On the way to exile, Hippolytus fights a sea monster commanded by Poseidon, who attacks him. Hippolytus emerges victorious but is injured when his horses drag him to the ground.
4. The king is saddened by the news.
5. Tormented by her conscience, Phaedra confesses the truth to the king and then commits suicide.

Please note that the revised text was based on the assumption that the original text was referring to the Greek myth of Hippolytus and not a specific adaptation or variation.

Discussion of Results & Conclusion

The story of Siavash in Shahnameh was a poignant and captivating tale that explored the life of a free-spirited individual who, despite his awareness of the dark forces of fate, willingly submitted to societal and moral obligations. Siavash's tragic story resonated deeply with readers due to its profound exploration of human psychology and complex motivations of its characters (Vashkhani Farahani and Hassanvand, 1393: 1782).

Siavash as a victim of his own destiny did not actively seek to change or defy it, accepting his ultimate demise as an inevitable consequence. His journey was marked by a sense of resignation as he perceived all aspects of existence as leading him towards his tragic end. The story's profound impact on the human psyche could be attributed to its origin in the depths of the human mind, allowing for a clear understanding and interpretation of the characters and their actions through psychological theories.

The characters of Feder and Hippolytus in the story of Siavash also bore resemblances to the characters of Sudabah and Siavash. Both stories shared similarities in their overall structures. The main protagonists, Siavash in the story of Sudabah and Hippolytus in the story of Feder and Hippolytus, were sons of kings, who had multiple wives. Interestingly, the stepmothers in both stories hailed from foreign lands and developed forbidden affections for their stepchildren. They expressed their love and sought their success, but ultimately failed. In both narratives, Soudabeh and Feder, as stepmothers, falsely accused their stepsons after their failures. Siavash and Hippolytus were forced to leave the palace in the face of an unjust punishment. Siavash sought refuge in Turan where he met his demise, while Hippolytus was wounded and killed in a confrontation with a sea giant. Both stepmothers suffered tragic fates as a result of their forbidden love. Sudabah was slain by Rostam due to Siavash's blood feud and Feder ultimately took her own life.

Furthermore, both stories exhibited similar mythological motifs, such as the abandoned child, the figure of the unborn, the Oedipus complex, the taboo of incestuous marriage, and the involvement of gods and divine heroes. These mythological elements added depth and richness to the narratives, further captivating the readers.

In conclusion, the story of Siavash in Shahnameh was a profoundly moving tale that delved into the complexities of human nature and the interplay between fate, societal expectations, and personal agency. Its exploration of psychological themes and its connections to other stories, such as the tale of Sudabah and Siavash, contributed to its enduring impact on readers and its status as a timeless masterpiece.

فنون ادبی

سال پانزدهم، شماره ۳ (پیاپی ۴۴) پاییز ۱۴۰۲، ص ۸۵-۱۰۴
تاریخ وصول: ۱۴۰۲/۴/۱ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۷/۲۶

مقاله پژوهشی

کاربست نظریه ولادیمیر پراپ در بررسی تطبیقی داستان «سیاوش» و «هیپولیت»

لیلا میرمجریان*^۱، استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران

L.mirmojarabian@ltr.ui.ac.ir

شهلا مهدیخانی، دانش آموخته کارشناسی زبان و ادبیات فارسی دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران

sh.mahdikhani8167@gmail.com

چکیده

آثار ادبی از تخیل نویسندگان با ملیت‌های گوناگون برگرفته است؛ بنابراین این آثار با یکدیگر پیوندهایی دارد که زمینه مناسبی برای بررسی، تحلیل، تطبیق و مقایسه آثار برای شناسایی مشابهات و مقارنات شناسه‌های فرهنگ‌های مختلف، فراهم می‌آورد. بررسی تطبیقی قصه‌ها براساس اندیشه نظریه پردازان ساختارگرا مانند اشتراوس و پراپ، نشان می‌دهد قصه‌ها از سه پاره «صحنه آغازین»، «بحران» و «فرجام» شکل یافته‌اند و شباهت‌های فراوان در خویش کاری (کارکرد) قهرمانان وجود دارد. پژوهش حاضر با هدف بررسی تطبیقی دو داستان «سیاوش» و «هیپولیت» براساس روش ریخت‌شناسی ولادیمیر پراپ انجام گرفته است. پژوهش از نوع توصیفی و تحلیلی بر مبنای یافته‌های کتابخانه‌ای است. یافته‌ها نشان می‌دهد این دو داستان در خویش کاری (کارکرد) شخصیت‌های داستان، مشابهت‌های فراوانی دارند که بیانگر مشترکات در شناسه‌های فرهنگی و فرهنگ عامه آریایی و یونانی است.

کلیدواژه‌ها: ادبیات تطبیقی، ریخت‌شناسی پراپ، سودابه و سیاوش، فدر و هیپولیت

مقدمه

«قصه‌های جادویی یا پریان و نیز قصه‌های عامیانه از مهم‌ترین انواع مشهور قصه‌ها در میان حجم انبوه آثار ادبی جهان است که ارزش بسیاری از منظر مطالعات اسطوره‌پژوهی، روانشناسی و مردم‌شناسی دارند. این قصه‌ها با وجود پشتوانه‌های اسطوره‌ای - افسانه‌ای از هر سه بخش دستگاه روان، یعنی نهاد، خود و فراخود سخن می‌گویند و راه هماهنگ کردن آنها را نشان می‌دهند. اسطوره‌ها و افسانه‌های پریان با زبان اشاره و نماد سخن می‌گویند که نماینده

* مسؤل مکاتبات

میرمجریان، لیلا، مهدیخانی، شهلا. (۱۴۰۲). کاربرد نظریه ولادیمیر پراپ در بررسی تطبیقی داستان سیاوش و هیپولیت. فنون ادبی، ۱۵ (۳)، ۸۵-۱۰۴.



2322-3448 © University of Isfahan

This is an open access article under the CC BY-NC-ND/4.0/ License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).



10.22108/LIAR.2023.138125.2279

محتویات ناخودآگاه است. این نمادها هم‌زمان به ذهن خودآگاه و ناخودآگاه ما، یعنی هر سه جنبه نام‌بردهٔ روان، خطوط می‌کنند. از این رو، قصه‌های عامیانه حاصل محتوای مشترک ضمیر آگاه و ناخودآگاه بشر در طول تاریخ است. آثار ادبی ایران زمین از دیرباز از آبخشور حکایات، اشعار و مثل‌های مردمی و عامیانه برای غنی‌سازی و بهره‌بردن از حکمت‌های آنها استفاده کرده‌اند» (شاکری و اسکندری، ۱۳۹۷: ۸۸).

داستان و داستان‌پردازی که از تخیل و احساسات نویسنده نشأت گرفته است و حوادث و شخصیت‌های آن ممکن است واقعی نباشد، از آثار برجسته در ادبیات عامهٔ جهان به شمار می‌آید. از میان آثار برجستهٔ داستانی، داستان‌های عاشقانه برای خوانندگان جذاب‌تر است و همین موضوع سبب شده است مردم با فرهنگ‌های مختلف در داستان‌ها بیشتر احساسات و عواطف خود را بروز دهند؛ بنابراین داستان‌ها در سراسر جهان، شاهد مثالی متن‌برای یافتن شناسه‌های مشابه فرهنگی و شناخت فرهنگ و ادب ملل مختلفی است که گاه از لحاظ جغرافیایی، فرسنگ‌ها از هم فاصله دارند.

یکی از روش‌های مطرح در بررسی تطبیقی قصه‌ها و داستان‌ها، روش ساختارگرایان است. ولادیمیر پراپ، محقق ساختارگرای روسی تبار، تأکید دارد نقد ساختاری قصه‌ها نخستین و مهم‌ترین قدم برای نقد تطبیقی است. او بیان می‌کند اگر ما نتوانیم قصه‌ها را به سازه‌های آن تجزیه کنیم، قادر به یک بررسی تطبیقی درست نیز نخواهیم بود و اگر قادر به مطالعهٔ تطبیقی نباشیم، چگونه می‌توانیم به روابط حکایات یونانی، آریایی، هندی و ... نظر روشنی افکنیم؟ اگر نتوانیم قصه را با قصهٔ دیگری بسنجیم چگونه می‌توانیم قصه را با دین یا اسطوره بسنجیم؟

در میان داستان‌های عاشقانه، داستان دل‌باختگی نامادری به ناپسری از جمله روایت‌های دیگرگون عاشقانه‌ای است که عشقی ناخجسته را به تصویر می‌کشد و موجب حلاوت و رضایت خاطر معشوقان و مایهٔ سربلندی عاشقان نیست. چنین عشقی تنها موجب رسوایی و سرمنشأ درگیری‌ها است. در این عشق هنجارشکنی بیداد می‌کند و تقدس عشق خدشه‌دار می‌شود. عاشق در این داستان عشقی، ناموس خود را در خطر می‌بیند و عشق خود را پنهان می‌کند و منکر آن می‌شود و معشوق برای اثبات بی‌گناهی خود از دنیای دیگری کمک طلب می‌کند، اما همچنان با وجود اثبات بی‌گناهی‌اش اسیر سرنوشتی ناخواسته و سرانجام قربانی فرهنگ قومی و ناآگاهی‌های مردمان زمانه می‌شود. این قبیل عشق‌ها گاه با اقبال روبه‌رو است و با خوشایندی پایان می‌پذیرد و گاه نافرجام است و عاقبت تلخی دارد. از جمله به‌نام‌ترین روایات این حوزه در ادبیات جهان، روایت عشق «سودابه به سیاوش»، «زلیخا به یوسف» و «فدر به هیپولیت» است که از سه فرهنگ آریایی، سامی و یونانی اقتباس شده و دارای بن‌مایه و شاکله‌ای یکسان در میان ملت‌های مختلف جهان است (روزبه و ایزی، ۱۳۹۲: ۱۷۶).

داستان سیاوش یکی از شورانگیزترین و غم‌انگیزترین داستان‌های شاهنامهٔ فردوسی است. سیاوش یکی از محوری‌ترین شخصیت‌های این داستان و نزد ایرانیان اسطورهٔ ملی و نماد نیک‌سیرتی است که براساس بدخواهی و حسادت‌های بی‌اساس اطرافیان، قربانی و خونش ریخته شده است. سیاوش در اثر حيله‌ورزی سودابه و سبک‌سری کاووس، خیانت گرسبوز و بی‌کفایتی افراسیاب کشته و این داستان به بزرگ‌ترین تراژدی اسطوره‌ای مکتوب ادبی ایران تبدیل می‌شود.

تراژدی «فدر و هیپولیت» از راسین، نمایشنامه‌نویس مشهور قرن هفدهم فرانسه از اسطوره‌های هم‌سان با اسطوره‌های شاهنامهٔ فردوسی است که شباهت‌های بررسی و تحلیل تطبیقی در زمینهٔ فرهنگ و ادب عامه را دارد. ماجرای عشق فدر همسر تزه (پادشاه) آتن به پسرخوانده‌اش هیپولیت گذشته از اینکه یکی از داستان‌های غم‌انگیز یونان قدیم است، از بسیاری دیدگاه‌ها به ماجرای سیاوش و سودابه همانند است و از این منظر اهمیت دارد. هر دو قصه سرگذشت عشقی ناامیدانه، گناه‌آلود و نافرجام است که سبک‌سری پادشاهان پیر، دو شاهزادهٔ جوان را به کام مرگ می‌کشد و در هر دو سخن از بازی ایام و تیرگی سرنوشت آدمی موج می‌زند.

ادبیات و پیشینه پژوهش

یکی از انواع دانش‌های نوین ادبی که براساس ضوابط و قواعد مشخص، محل تلاقی ادبیات در زبانهای مختلف است و موجبات شناسایی پیوندهای پیچیده و متعدد در ادب گذشته و حال را فراهم می‌آورد، ادبیات تطبیقی و معادل آن در زبان عربی «ادب المقارنه» است (رزمجو، ۱۳۸۸: ۴۴۷). در بررسی نخستین به‌طور کامل مشخص شد میان دو داستان، پیوندهایی برقرار است که می‌شود به این دو داستان از منظر ادبیات تطبیقی نگریست. در اینجا با چنین سؤال و یا فرضیه‌ای روبه‌رو هستیم که آیا شکل‌گیری چنین آثار مشابهی در جهان با تأثیر و تأثر مستقیم از یکدیگر صورت پذیرفته و یا تنها پرواز اندیشه سبب خلق این‌گونه آثار شده است. برای بررسی و تحلیل موضوعاتی از این دست پژوهش‌های فراوانی صورت گرفته است. در مطالعات متعدد بررسی‌های تطبیقی مختلفی در آثار ادبی متنوع صورت گرفته است؛ از جمله: «بررسی تطبیقی دو داستان تمثیلی از صادق چوبک و بهرام صادقی» (کشاورز، ۱۳۹۱)؛ «بررسی تطبیقی الگوهای عشق ممنوع (سودابه و سیاوش، زلیخا و یوسف و فدر و هیپولیت)» (روزبه و ایازی، ۱۳۹۲)؛ «بررسی تطبیقی داستان سیاوش براساس روانشناسی یونگ» (واشقانی فراهانی و حسونند، ۱۳۹۳)؛ «تحلیل ساختار داستان سیاوش و دو داستان رام چندر و سدنوا در هند» (شیخ حسینی و خلیلی جهان‌تیغ، ۱۳۹۳)؛ «بررسی تطبیقی داستان "لیلی و مجنون" عربی و "عزیز و نگار" فارسی از دیدگاه ساختارگرایی» (پروینی، نظری منظم و دلشاد، ۱۳۹۵)؛ «بررسی تطبیقی تراژدی سیاوش در ایران و آراگتسیک و شامیرام در ارمنستان» (ذبیح‌نیا عمران و کریمی‌نژاد، ۱۳۹۸)؛ «مقایسه تطبیقی داستان سیاوش و رامایانا با توجه به بن‌مایه‌های مشترک» (مجیدی، ۱۳۹۹)؛ «تحلیل ریخت‌شناسی داستان سیاوش براساس نظریه ولادیمیر پراپ» (استاجی و رمشکی، ۱۳۹۲) و «ریخت‌شناسی دو داستان از گرشاسب نامه براساس نظریه ولادیمیر پراپ» (اصغرزاده، فرضی و دهقان، ۱۳۹۶).

در نوشتار حاضر تطبیق شخصیت‌های اصلی داستان ایرانی (سودابه و سیاوش) و شخصیت‌های اصلی داستان یونانی (فدر و هیپولیت) به تصویر کشیده شده و شباهت‌ها و تفاوت‌ها بیان شده است. همچنین عامل اصلی به‌وجود آمدن تراژدی ایرانی و یونانی معرفی می‌شود تا به این دو سؤال اصلی پاسخ داده شود: «چرا راسین در داستان هیپولیت، فدر را زنی بدکاره معرفی نکرده است؟» و «چرا فردوسی در داستان ایرانی سودابه و سیاوش، سودابه را زنی حيله‌گر و بدکاره معرفی می‌کند؟»

ادبیات تطبیقی

«ادبیات تطبیقی» ترجمه اصطلاح «La littérature compare» در زبان فرانسوی و برابر با اصطلاح «Comparative literature» در زبان انگلیسی است (نظری منظم، ۱۳۸۹: ۲۲۲). خواستگاه ادبیات تطبیقی اساساً از فرانسه است (Van Tieghem, 1951). نخستین بار در سال ۱۸۲۸ میلادی اصطلاح «ادبیات تطبیقی» را ویلمن به کار برد. با وجود انتقاداتی که بر آن وارد بود و محققان متعددی معتقد بودند که این نوع از ادبیات شیوه و روش علمی مشخص و معینی ندارد و فقط نوعی مقایسه میان آثار شاعران ممالک مختلف بوده است (زرین‌کوب، ۱۳۹۲: ۱۸۱؛ نظری منظم، ۱۳۸۹: ۲۲۲)، اما ادبیات تطبیقی در اواخر سده نوزدهم میلادی به شیوه‌های علمی آراسته شد. در این سال‌ها رساله دانشگاهی ژوزف تکست نخستین پژوهش به‌صورت جدی و عالمانه پیرامون ادبیات تطبیقی در فرانسه به شمار می‌رفت (Goyard, 1956, p. 3). نخستین کتاب علمی و جامع در زمینه ادبیات تطبیقی نیز در غرب را پل وان تیگم از بزرگ‌ترین اساتید ادب تطبیقی در فرانسه و جهان، نگاشت. از معاصران وی فرنان بالدنپرزه، پل هازار، ژان ماری کاره و ماریوس فرانسوا گویارد بودند. مکتب تطبیقی فرانسه به همت

همین تطبیق‌گران بود که پدید آمد و پس از آن در بسیاری از کشورهای اروپایی گسترش یافت و تا اواسط سده بیستم تنها مکتب رایج در جهان شد (نظری منظم، ۱۳۸۹: ۲۲۲).

از ادبیات تطبیقی تعاریف متعددی ارائه شده است که به برخی از آنها اشاره می‌شود. وان تیگم برای ادبیات تطبیقی مفهومی فراتر از گردآوری و مطالعه کتاب‌ها و متون ملت‌های مختلف در درک مشابهت‌ها و اختلاف‌ها در نظر گرفته است و معتقد است تطبیق‌گری باید از تمام مفاهیم هنری آن تهی باشد و به آن باید مفهوم علمی داد (پروینی، ۱۳۹۸: ۲۲۳). ژان ماری کاریه معتقد است ادبیات تطبیقی شاخه‌ای از تاریخ ادبیات است که هدف اصلی آن مطالعه پیوندهای فکری جهانی و روابط واقعی میان بایرون و پوشکین و گوته و ... است. ادبیات تطبیقی ارزش هنری آثار ادبی را بررسی نمی‌کند، بلکه به دگرگونی‌ها توجه دارد (Goyard, 1956). در میان تعاریف مختلف روشن‌ترین تعریف متعلق به گویارد است. او بر این باور است که ادبیات تطبیقی تاریخی از روابط ادبی در سطح جهانی است. پژوهشگر حوزه ادبیات تطبیقی نیز فردی است که با دانش عالی خود از قلمروی زبان ملی همواره در تلاش است تا تمام دادوستدهای فکری و فرهنگی میان دو یا چند ملت را ثبت و بررسی کند (Goyard, 1956: p. 5).

اشتراکات فکری، علائق و سلیقه‌ها، پیوندها و اهداف واحد از لوازم ضروری برای دو اثر ادبی تلقی می‌شوند تا از طریق آنها یک منتقد بتواند از دیدگاه ادبیات تطبیقی آنها را بررسی کند. این تأثیر و تأثر در دو اثر ادبی بر یکدیگر به‌نوعی دادوستد فرهنگی اطلاق می‌شود (فرشیدورد، ۱۳۸۲: ۸۰۸). تأثیرگذاری و تأثیرپذیری آثار ادبی به‌صورت مستقیم یا غیرمستقیم رخ می‌دهد؛ همان‌طور که حماسه‌های هند و ایران و یونان باستان مانند حماسه‌های مه‌بهاراتا، رامایانا، شاهنامه و ایللیاد از یکدیگر تأثیر پذیرفته و یا بر یکدیگر تأثیر گذاشته‌اند. این تأثیرها و اشتراکات در نژاد و زبان و منشأ تاریخی مشاهده می‌شود و اثرپذیری‌هایی دیرینه در قلمرو رخدادها و عملکرد قهرمانان در آنها به چشم می‌خورد، هرچند تفاوت‌هایی نیز میان آنها وجود دارد (ساجدی، ۱۳۹۱: ۶۰). در مطالعه حاضر دو داستان «سودابه و سیاوش» و «فدر و هیبولیت» از طریق ادبیات تطبیقی بررسی شده است.

روش پژوهش

در بررسی تطبیقی، روش‌های گوناگونی وجود دارد که یکی از جدیدترین آنها «ریخت‌شناسی دانشی» و یا «روش ساختارگرایان» است. نخستین بار در حوزه مطالعات ادبی مردم‌شناس روسی ولادیمیر پراپ این روش را در زمینه مطالعه قصه‌ها مطرح کرد (انوشه، ۱۳۸۷: ۷۳۵). ریخت‌شناسی، تحقیق در ساختارهای آثار ادبی و شناسایی اشکال و گونه‌های آثار است. هر نوع تقسیم‌بندی در ادبیات که آثار ادبی را براساس مشخصه‌هایی از یکدیگر متمایز کند، در مقوله ریخت‌شناسی قرار می‌گیرد. این تقسیم‌بندی شامل تمام ادبیات به‌صورت یک کل، نوع خاصی از ادبیات، شاخه‌های متنوع از یک نوع و یا یک اثر ادبی است. درحقیقت ریخت‌شناسی چیزی جز تجزیه ادبیات و تفکیک آثار ادبی و سرانجام تقسیم یک اثر ادبی به اجزای به‌وجودآورنده آن نیست (سرامی، ۱۳۹۳). ولادیمیر پراپ محقق ساختارگرای روسی بر این باور است که نقد ساختاری قصه‌ها نخستین و مهم‌ترین گام در نقد آثار در ادبیات تطبیقی است. او در این باره می‌گوید: «اگر ما نتوانیم یک داستان را به اجزای تشکیل‌دهنده آن تجزیه کنیم قادر به یک بررسی تطبیقی درست هم نخواهیم بود. اگر نتوانیم یک مطالعه تطبیقی ترتیب دهیم، چگونه می‌توانیم روابط ملل مختلف را دریابیم؛ برای مثال روابط هند و مصر و یا روابط حکایات یونان باستان، حکایات هندی و غیره را درک کنیم؟ اگر نتوانیم داستان‌های مختلف را با یکدیگر مقایسه و در آنها کنکاش کنیم، چگونه می‌توانیم داستان‌ها را با دین و یا اسطوره بسنجیم؟» (پراپ، ۱۳۹۸: ۴۴)

پراپ با تقسیم داستان به عناصر ثابت و متغیر بر این باور است که با وجود آنکه قهرمانان در داستان‌ها نام خاص خود را دارند، اما عملکرد و کارکرد آنها بدون تغییر است و این موجب می‌شود مطالعه و بررسی داستان براساس عمل قهرمانان آن امکان‌پذیر باشد. روش‌شناسی پراپ روشی تجربی و استنتاجی است و تجزیه و تحلیل‌های آن را می‌شود تکرار کرد (پروینی و ناظمیان، ۱۳۸۷: ۱۸۹). پراپ آنچه را تحلیل هم‌نشینی از روایات توصیف می‌شود، بیان می‌کند. در نظر وی تحول و تکامل روایت با درپی آمدن واحدهای روایی به تدریج در طول زمان بسیار مهم است (برگر، ۱۳۸۰: ۳۸).

پراپ در روش خود در پی پاسخ‌گویی به این سؤالات است: «در یک قصه چند خویش‌کاری وجود دارد و این خویش‌کاری‌ها تا چه اندازه به‌طور واقع نمایاننده ثابت‌های تکرار شونده قصه هستند؟» او ساختار اصلی و سازنده یک داستان را خویش‌کاری‌ها یا همان عملکرد شخصیت‌های داستان در نظر می‌گیرد. او برای هر کارکرد دو ویژگی بیان می‌کند: «۱. کارکرد نباید وابسته به شخصیتی باشد که آن را انجام می‌دهد، بلکه باید به‌گونه‌ای تعریف شود که به شخصیت‌های گوناگون داستان‌های مختلف با عملکرد یکسان تعمیم داده شود. ۲. معنایی که برای کارکرد تعریف می‌شود، باید در سیر داستان مدنظر باشد؛ به این صورت که یک کارکرد را جدا از مکان آن داستان نمی‌توان تعریف کرد (پراپ، ۱۳۹۸: ۵۳)».

درخصوص کارکرد، پراپ معتقد است یک عمل جدا از مکانی که در جریان روایت دارد، تعریف نمی‌شود؛ بنابراین تعریف پراپ از یک کارکرد، از مهم‌ترین و انقلابی‌ترین نوشته‌ها در تاریخ فولکور است. اندیشیدن درباره فولکور براساس اصول و شاکله‌های اصلی به‌صورت منفرد صحیح نیست؛ بنابراین عمل یا کارکرد فقط در مکان خویش در جریان روایت تعریف‌شدنی است. یک واحد نیز در روایت دست‌کم بخشی از تیپ در نظر گرفته شده است و باید با توجه به اینکه در کجا رخ می‌دهد، بررسی شود (Dundes, 2019, p. 67).

پراپ در تبیین کارکرد شخصیت‌های داستان چهار قاعده اصلی را بیان می‌کند:

۱- خویش‌کاری‌های شخصیت‌های داستان عناصر ثابت و پایدار هستند؛

۲- تعداد خویش‌کاری‌هایی که در قصه‌های پریان آمده، محدود است؛

۳- توالی خویش‌کاری‌ها همواره یکسان است؛

۴- تمام قصه‌های پریان از نظر ساختارشان یکسان هستند (اصغری و قاسمی اصل، ۱۳۹۱: ۳۵).

پژوهش حاضر براساس روش ریخت‌شناسی پراپ، شخصیت‌های دو داستان «سودابه و سیاوش» و «فدر و هیپولیت» تحلیل می‌کند.

داستان «سودابه و سیاوش»

روزی گیو و گودرز و توس برای شکار به شکارگاهی نزدیکی توران می‌روند. در بیشه‌ای نزدیک مرز توران، گیو و توس دختر زیارویی را می‌یابند که تنها و سرگردان است. نام و نشانش را می‌پرسند. دختر خودش را نوه گرسیوز معرفی می‌کند که گویی شب قبل پدرش از شدت مستی قصد جانش را داشته است و او ناگزیر فرار می‌کند. گیو و توس هر دو می‌خواهند دختر را از آن خودشان کنند. مشاجره بر سر دختر میان دو پهلوان درمی‌گیرد و تصمیم می‌گیرند برای داوری نزد کاووس‌شاه بروند. شاه با دیدن دختر به او دل می‌بندد و او را از آن خود می‌کند و پاداش نیکو به گیو و توس می‌دهد. کاووس از این دختر صاحب پسری می‌شود که او را سیاوش نام می‌نهد. او را به رستم می‌سپارد تا فنون پهلوانی و آزادگی را به او بیاموزد. رستم تربیتش را برعهده می‌گیرد، او را به زابلستان می‌برد و فنون بزم و رزم را به او می‌آموزد. سیاوش پس از چندی نزد شاه بازمی‌گردد. کاووس هفت سال او را آزمایش می‌کند و متوجه می‌شود که شاهزاده‌ای لایق و توانا است و می‌تواند فرمانروا شود؛ پس فرمانروایی کهستان را به او می‌سپارد. سودابه زن دیگر کاووس و دختر شاه‌هاموران او را می‌بیند و شیفته او می‌شود و وی را به شهبستان خود می‌خواند و عشق خود را به او ابراز و تمنای کام می‌کند، اما شاهزاده امتناع می‌کند. سودابه

از اینکه سیاوش او را تحقیر کرده و بر راز درونش آگاهی یافته و او را با کراهت از خود رانده است، خشمگین می‌شود. از اینکه او با پدر از این اتفاق سخن گوید، به هراس می‌افتد و جوان را نزد پدرش متهم به تجاوز و خیانت می‌کند و او را سبب سقط جنینی که در شکم داشت، می‌داند. کاووس از این ماجرا عصبانی می‌شود و پسر را دشنام داده، از خود می‌راند. با اینکه منجمان به شاه دربارهٔ دروغ‌بودن سخنان سودابه هشدار می‌دهند، اما کاووس که بدبین شده است، از سیاوش می‌خواهد برای اثبات بی‌گناهی‌اش از میان آتش عبور کند. سیاوش با اسب خود وارد آتش می‌شود. جماعتی به تماشای صحنه آمده‌اند و می‌گیرند. سودابه که ناظر عبور سیاوش از آتش است، در دل آرزو می‌کند که او در آتش بسوزد، اما سیاوش از آتش تندرست بیرون می‌آید و پس از چندی به سرکردگی سپاهی به جنگ افراسیاب روانه می‌شود. افراسیاب تقاضای صلح می‌کند. سیاوش آن را می‌پذیرد، ولی کاووس که خواستار جنگ است، در نامهٔ تلخی فرزند را سرزنش می‌کند و او را به ادامهٔ نبرد فرمان می‌دهد. رستم نزد کاووس می‌رود و تقاضای صلح می‌کند، کاووس شاه نمی‌پذیرد و رستم را شمات می‌کند. سیاوش هم که از هر نظر از پدر رنجیده‌خاطر است، به توران پناه می‌برد و با «جریره»، دختر پیران وزیر خردمند افراسیاب، ازدواج می‌کند. به‌مرور حشمت و جاه سیاوش نزد افراسیاب بهتر می‌شود. پیران به سیاوش پیشنهاد می‌کند با شاه فامیل شود. باوجود مخالفت ابتدایی، سرانجام سیاوش با فرنگیس ازدواج می‌کند. افراسیاب فرمانروایی قسمتی از توران تا چین را به سیاوش می‌سپارد. سیاوش در ختن، گنگ‌دژ را بنا می‌کند و شهر سیاوش‌گرد را می‌سازد. تا اینکه پس از چندی به دسیسهٔ گرسیوز برادر افراسیاب که به سیاوش حسادت می‌کرد، دل افراسیاب نسبت به سیاوش پر از کینه و دشمنی می‌شود. حتی خواهش‌ها و گریه‌های فرنگیس هم نتوانست جلوی کینهٔ شاه به سیاوش را بگیرد. سیاوش طبق خوابی که دیده است، سرنوشت خود را پیش‌گویی می‌کند و می‌داند که به‌زودی کشته خواهد شد. سیاوش به فرنگیس می‌گوید که تو اکنون پنج ماهه آبستنی و به‌زودی فرزندی به دنیا می‌آوری که شهریاری نامدار می‌شود. نامش را «کیخسرو» بگذار. افراسیاب مرا بی‌گناه سر می‌برد و من غریبانه می‌میرم و تو را به خواری می‌برند. پیران با خواهش از پدربزرگ تو را به خانه‌اش می‌برد و تو در خانهٔ او فرزندت را به دنیا می‌آوری و مدتی نمی‌گذرد که خسرو جهان را در نفوذ خود درمی‌آورد و شخصی پرمایه به نام گیو تو و پسر تو را به ایران می‌برد و بعد کیخسرو به خون‌خواهی من به توران حمله می‌کند و به همراه رستم، توران را با خاک یکسان می‌کند. سپس سیاوش به نزد شاه آمد و گفت: «چرا با سپاه به جنگ من آمدی؟» گرسیوز با گستاخی گفت: «تو چرا با زره نزد شاه آمدی؟» سیاوش فهمید که دسیسه‌های گرسیوز باعث دشمنی شاه با او شده است. سیاوش هرچه اظهار بی‌گناهی کرد و شاه را از شنیدن حرف‌های بی‌اساس گرسیوز برحذر داشت، سودی نداشت. گرسیوز به شاه گفت: «چرا با دشمن گفت و شنود کنیم؟» و اعلام جنگ کردند. سپاهیان ایران را کشتند و سر سیاوش را از تن جدا کردند و از این پیشامد، جنگ‌های بزرگ ایران و توران به کین‌خواهی سیاوش آغاز شد. رستم پس از شنیدن قتل سیاوش، سوگوار به دربار کاووس آمد و او را از کردار بدش سرزنش کرد و خشم‌آلوده به شبستان سودابه که مسبب همهٔ بدبختی‌ها بود، رفت و گیسوان سودابه را به چنگ آورد و سرش را از تن جدا کرد (فردوسی، ۱۳۹۶: ۷۹۵؛ ذبیح‌نیا عمران و کریمی‌نژاد، ۱۳۹۸: ۴۲۷-۴۲۹).

تحلیل شخصیت‌های داستان سیاوش

سیاوش، کاووس، افراسیاب، گرسیوز، سودابه

سیاوش

یکی از چهره‌های مظلوم و مغموم شاهنامه، سیاوش است. او شخصیتی سازش‌گونه دارد. از خشونت دوری می‌کند و با اینکه کاووس می‌داند سیاوش گناهی نکرده است، اما با رأی موبدان و به انتخاب خود سیاوش، گذشتن از آتش را می‌پذیرد. بعد از محقق شدن بی‌گناهی او، شاه تصمیم می‌گیرد سودابه را بکشد که سیاوش درخواست بخشش می‌کند و این بیانگر شخصیت مهربان و دلسوز اوست. سیاوش شخصیتی درون‌گرا و تودار است. یک‌رنگی او هیچ مناسبتی با کاووس و دربار او

که پر از رنگ و نیرنگ است، ندارد؛ به همین دلیل کسی را غمخوار و رازدار خویش نمی‌یابد و به‌جز درون خویش جایی ندارد. گاه قاطعیت چندانی در او نمی‌بینیم. زمانی که پدر از او می‌خواهد به شبستان سودابه برود، برخلاف میل باطنی تسلیم خواسته پدر می‌شود و با رفتش موجب بداقبالی و واژگونی بخت خود می‌شود. در رویارویی با افراسیاب نیز به راحتی دعوت او را می‌پذیرد و روانه توران می‌شود. سخن موبدان در گذر از آتش و اثبات بی‌گناهی‌اش را به آسانی می‌پذیرد. سیاوش در عین اینکه نماد پاکی و نجابت است، زیرک و بی‌باک نیز می‌نماید. درحقیقت مظهر درست‌پیمانی است و این موضوع در جنگ با افراسیاب مشهود می‌شود. چنین خصیصه‌هایی در سیاوش ناشی از تربیت رستم است. سیاوش هیچ‌گاه شادی بدون اندوه ندارد. زمانی که به توران دعوت شد، با دلی پر از اندوه رفت. جنگ‌جو و پرقدرت و خردمند است. از گوی زدن به افراسیاب می‌پرهیزد. نماد پاکی و لطافت بی‌خلل و شائبه است که ویژگی انسان آرمانی را به ذهن متبادر می‌کند. به همین سبب از نسل او فردی همچون کیخسرو پدید آمده است که کین بی‌گناه را می‌ستاند (ذبیح‌نیا عمران و کریمی‌نژاد، ۱۳۹۸: ۴۳۶-۴۳۰؛ رسایی و عباس‌پور اسفدن، ۱۳۹۹: ۵۹-۶۳).

کاووس

کاووس شخصیتی بی‌کفایت، دهن‌بین و عجول است. سریع برآشفته می‌شود و سخت درتأثیر زنان است. کاووس شاه دارای گنج و فره ایزدی است و از این رو بر دیو و پری حکومتی سلیمان گونه دارد. گاهی به سبب اشتباهات کاووس شاه و رفتن به سوی مازندران این فره ایزدی از او دور می‌شود و کاووس از خداوند طلب بخشش می‌کند. نیایشگری کاووس در شاهنامه و توبه او برای رسیدن به عالم بالا در برابر آفریننده جهان درخور تأمل است. گنج‌بخشی کاووس در شاهنامه به صورت صدقه و کفاره موجب تحسین است و نشان‌دهنده باورهای مذهبی و دینی اوست. کاووس در قضاوت شتاب نکرد و عوامل جرم را درباره سیاوش بررسی و بازجویی کرد، اما وی بسیار پندناپذیر و خودکامه و بی‌تجربه بود و به نصایح زال توجه نکرد. لشکرافروزی و کشتار و غارت‌گری او در جنگ مازندران، چهره کاووس را در متون پهلوی، چهره‌ای خون‌ریز و گناهکار نشان می‌دهد. کاووس شخصیتی دمدمی مزاج، تندخو، کینه‌جو و عهدشکن دارد، تاجایی که از دادن سریع نوش‌دارو به گودرز به فرمان رستم، برای درمان سهراب خودداری می‌کند و از گذشته سخن می‌گوید. درواقع نوعی عقده ناخودآگاه در وجودش زبانه می‌کشد که ناخواسته او را به سمت کینه‌جویی می‌کشاند. کم‌خردی و بیهوده‌رایی و بی‌توجهی به نصیحت‌های زال، می‌گساری و خوش‌گذرانی از ویژگی‌های بارز اوست. در داستان آسمان‌پیمایی او، خصیصه اهل سفر و ماجراجو بودن وی کامل محسوس است. گویا وجودش به دو نیمه روشن و تاریک تقسیم شده است؛ نیمه فره ایزدی و نیمه نفوذ دیوان در وجود او که زندگی وی را به سان رعیتی ساده، دست‌خوش نشیب و فراز کرده است.

افراسیاب

افراسیاب شخصیتی متزلزل دارد. به دنبال خوابی که می‌بیند از جنگ با سیاوش چشم‌پوشی می‌کند. دارای شخصیتی دهان‌بین است که دائم درتأثیر پیران و گرسیوز قرار می‌گیرد؛ گویی پیران او را به نیکویی و گرسیوز او را به کینه‌ورزی و جنگ دعوت می‌کند.

گرسیوز

گرسیوز برادر افراسیاب، شاه توران و فردی حيله‌گر، بدجنس و حسود است. میان افراسیاب و سیاوش فتنه‌انگیزی می‌کند و سیاوش به سبب بدخواهی‌های او و حسادت‌هایش به کام مرگ می‌رود.

سودابه

شخصیت سودابه در شاهنامه بسیار حقیر، رذل و بدکاره است. سودابه زنی است سرشار از غرور و خودپسندی. دل‌باختگی او به سیاوش بیشتر به خواهش نزدیک است تا عشق. سنگ‌دل و غدار است. سیاوش را تنها به خاطر جوانی و رعنائی او می‌خواهد و به سبب ناکام‌ماندن در رسیدن به وی، کینه‌اش را به دل می‌گیرد و کمر به نابودی او می‌بندد. سیاوش را با بی‌شرمی متهم می‌کند. پیراهن‌دریدن و گیسوافشاندن و خروشیدنش بیشتر به زن دلاله می‌ماند تا رفتار یک ملکه. هنگامی که سیاوش می‌خواهد از آتش بگذرد، آرزوی سوختن او را می‌کند. آنگاه که سیاوش از کاوس خواهش می‌کند تا او را ببخشد و جانش را بازمی‌خرد به جای اینکه حق‌شناس باشد، از هیچ دشمنی در حق او فروگذار نمی‌کند، تاجایی که سیاوش به تنگ می‌آید و برای رهایی از فتنه‌جویی‌های او از پایتخت دور می‌شود و داوطلبانه به جنگ افراسیاب می‌رود (دبیح نیا عمران و کریمی نژاد، ۱۳۹۸: ۴۳۶).

داستان «فدر و هیپولیت»

تزه بنابر اساطیر، پهلوان بزرگ و دهمین پادشاه آتن است. نیای پدری او آرخنه پاتشته آتیک است و نیای مادری او اوپلوپس فرمانروای پلوپونز است که هر دو طرف از نامداران اساطیر یونان هستند. هنگامی که پدر تزه که اژه نام داشت، خواست ترزن کشور همسرش را ترک کند و به آتن سرزمین خودش برگردد. کفش و شمشیر خود را در زیر سنگ‌پاره گرانی نهاد و به همسرش، آترا گفت تازمانی که پسرش نیرومند نشده است و نمی‌تواند سنگ را از جای بردارد، نمی‌تواند نزد او به آتن برود. تزه هنوز شانزده سالش نشده بود که توانست سنگ‌ها را بردارد و شمشیر و کفش پدر را برداشت و راهی آتن شد. بین راه نیز راهزنانی که امنیت آتیک را بر هم زده بودند، کشت. آنگاه که به آتن رسید، زن جادوگری به نام مده که اژه را افسون کرده بود و به جای او فرمان می‌داد، وی را به سراپرده خود فراخواند. مده که آوازه دلآوری‌های این جوان را شنیده بود و از او بیمی بر دل داشت، قصد نابودی وی را داشت. بر سر شام، اژه فرزندش را با شمشیر و کفش‌ها شناخت و او را از نوشیدن جرعه‌ای زهرآلود که به فرمان مده برایش تهیه شده بود، بازداشت و زن جادوگر را از بارگاه خود راند. مدتی بعد تزه به فکر این افتاد که آتن را از پرداخت خراج سنگین و ننگ‌آوری که به پادشاه کرت می‌پرداخت، آزاد کند. پس اعلام جنگ کرد و قبل از آن با هاتف معبد دلف مشورت کرد و خواست که اندیشه خدایان را در این زمینه بدانند. هاتف گفت: «در صورتی پیروز می‌شوی که عشقی راهنمای تو شود». پس تزه روانه جنگ شد. در کرت دختر مینوس، آریان به او دل باخت و او را یاری کرد تا در نبرد پیروز شود. هنگامی که به آتن برگشت پدرش اژه مرده بود. به جای پدر بر تخت نشست. بعد از چندی به سرکوبی آموزان‌ها رفت و بر آنها هم پیروز شد و ملکه آنها را به اسارت و به زنی گرفت و از او پسری به نام هیپولیت به دنیا آمد. هیپولیت که مادرش ملکه آموزان‌ها بود، تمام اوقات خویش را برای کسب علم و معرفت می‌گذراند و به شکار می‌رفت. غرور و پاک‌دامنی شاهزاده و بی‌اعتنایی او به عشق موجب شد کینه ونوس به او برانگیخته شود و بخواهد که از او انتقام گیرد. عشقی که بر دل فدر افتاده بود و در آن ناکام ماند و سرانجام در این راه خود را به دار آویخت و خود و شاهزاده را به کام نابودی کشاند. در افسانه حاضر مشهور است آنگاه که فدر به هیپولیت جوان دل‌سپرده بود و از او کامی نمی‌یافت، برای اینکه خود را مشغول کند و اندوه را فراموش سازد، روز و شب برگ‌های مورد را با سنجاق سر خود سوراخ می‌کرد و این‌گونه است که همه برگ‌های مورد سوراخ‌سوراخ مانده است (اورپید، ۱۳۹۵؛ نحوی و امینی، ۱۳۹۲: ۱۴۵).

سرگذشت عشق فدر و هیپولیت را راویان فراوانی نقل کرده‌اند که از میان آنها اورپید و راسین از همه نامدارترینند. روایت سرگذشت هیپولیت در تراژدی راسین این‌گونه است که تزه به سفری دراز رفته است و هیچ خبری از او نیست و هیپولیت نگران است. از شدت نگرانی تصمیم می‌گیرد در جست‌وجوی پدر برآید و فدر که به او دل‌بسته است در اثر عشق زیاد به او،

بیمار می‌شود و ماجرا را با دایه در میان می‌گذارد. دایه به‌خاطر این اتفاق او را سرزنش می‌کند، اما سرانجام خبر مرگ تزه به آن می‌رسد و فدر از این بابت خیالش آسوده می‌شود. هنگامی که فدر با شاهزاده روبه‌رو می‌شود، او را از عشق خودش آگاه می‌سازد. هیپولیت از شنیدن این پیشامد، خشمگین می‌شود و نامادری را با حقارت از خود می‌راند. فدر به او التماس می‌کند، اما هیپولیت هرگز این موضوع را نمی‌پذیرد. بعد از تزه سه نفر می‌توانند وارث او باشند؛ یکی از این سه تن، شاهزاده آریسی است که در بند به سر می‌برد و پسر دیگری نیز هست که از فدر به دنیا آمده و خردسال است و نفر سوم هیپولیت که مادرش فرد دیگری است و نمی‌تواند جانشین پدر باشد. از این سه تن آنتی‌ها پسر فدر را به جانشینی قبول دارند اما فدر به‌خاطر عشقی که به هیپولیت دارد، برای مطیع کردن او نسبت به خودش از حق پسرش می‌گذرد و تاج و تخت شاهی را به معشوق وامی‌گذارد؛ به شرط اینکه عشق او را بپذیرد، اما خبر می‌رسد که تزه نمرده و زنده است و به دروازه‌های آتن رسیده است. فدر از اینکه رازش را به هیپولیت گفته است و ممکن است شاهزاده این راز را به پدر بگوید، سخت ترسان و نگران است؛ به همین دلیل از دایه کمک می‌خواهد. دایه چاره کار را در این می‌بیند که او، هیپولیت را مقصر دانسته، به خیانت متهم کند و گناه این اتفاق را به گردن او بیندازد. وقتی این حيله رقم می‌خورد، هیپولیت از خود دفاع می‌کند، اما شاه سخنان او را باور نمی‌کند و بر او خشم می‌گیرد و او را به تبعیدگاه می‌فرستد و از پنتون خدای دریا می‌خواهد که یکی از سه خواهش او را اجابت کند. او می‌خواهد که هیپولیت را کیفر کند و فدر را از عشق هیپولیت به بانو آریسی آگاه می‌کند. ملکه از شنیدن این عشق ناامید و غمگین می‌شود و هیپولیت به سوی تبعیدگاه روانه می‌شود. وقتی ارباب او از کنار دریا در حال عبور است، هیولای ترسناکی به فرمان پنتون به او حمله می‌کند، اما هیپولیت به او زخم کاری می‌زند و هیولا به خاک می‌افتد. اسب‌ها وحشت‌زده پای به فرار می‌گذارند و گردونه‌ای که هیپولیت بر آن است را سرنگون می‌کنند و شاهزاده که بر زمین افتاده را به دنبال اسب‌ها به خاک و خون می‌کشند و شاهزاده تش پاره‌پاره می‌گردد. شاه از این مصیبت مطلع می‌شود. پشیمان و ناراحت فدر را نیز از این اتفاق باخبر می‌سازد. فدر از شدت ناراحتی، ندامت و پشیمانی به سبب تهمتی که به شاهزاده زده بود و نیز آگاهی از عشقی که هیپولیت به آریسی داشت، زهر خورده و پس‌بازگویی حقیقت ماجرا به تزه پس از چند لحظه می‌میرد (اسلامی ندوشن، ۱۳۸۹: ۷۸، ۱۸۶-۱۹۶؛ گریمال، ۱۳۹۱: ۴۲۷؛ پین سنت، ۱۳۹۹: ۱۸۶).

تحلیل شخصیت‌های داستان هیپولیت

هیپولیت و فدر

هیپولیت

هیپولیت در داستان راسین، جوانی کار دیده، مصمم و صریح است و مانند بلور روشن. خوی کوهستانی و صریح دارد خون وحشی آمازون‌ها در اوست و به سنن و مقررات چندان پایبند نیست. بزرگوار است و برای حفظ نیکنامی فدر بر خود ستم روا می‌دارد و لب به اتهام نمی‌گشاید. شاهزاده‌ای پاک‌دامن و درستکار است و نسبت به پدرش وفادار. نقص او دلدادگی به اورسی است که پدر و برادرانش دشمن خونی پدر او بودند.

فدر

فدر همان‌گونه که در کلام راسین می‌بینیم رنگ‌پریده و نزار است. زیبایی او زیبایی بیمارگونه و در عین حال شکوه مهتاب‌گون یک شهربانو است. فدر تمام تلاش خود را به کار می‌گیرد تا با تقدیر بجنگد و عشق را از دل خود براند. از خود و مهر نافرجام گناه‌آلود خود وحشت می‌کند. از ننگ و بدنامی می‌ترسد. شرمنده و مشوش است. مکار و دریده نیست. وجودش از عشق لبریز است. وقتی که ناکام می‌ماند، کینه‌ای از شاهزاده به دل نمی‌گیرد و گزندگی برای او نمی‌خواهد. او به طبع زن

نیک‌خواه و صادق است و ناچار می‌شود به پستی و دروغ تن دردهد. خودکشی او حاکی از بزرگواری منشی اوست که خود را از پشیمانی و عذاب می‌رهاند و به هوس بازی و گناه خاتمه می‌دهد و در نهایت زنی تیره‌بخت و شایسته‌ترحم است.

یافته‌ها

شخصیت‌های داستان سیاوش براساس تحلیل ریخت‌شناسی پراپ

۱. قهرمان قربانی‌شده: سیاوش
۲. شریر (ضدقهرمان): سودابه، گرسیوز، افراسیاب
۳. فرستنده قهرمان: کاوس
۴. یاری‌رسان قهرمان: رستم، افراسیاب، پیران و یسه
۵. دانای کل: راوی

ساختار روایت

تبادل نخستین	۱. سیاوش از یک زن زیبارو متولد و برای آموزش به رستم سپرده می‌شود. ۲. سیاوش پس از بازگشت به دیار خود و نزد پدر پس از هفت سال آزمودن توسط پدر، به دلیل توانایی‌هایش به فرمانروایی می‌رسد.
برهم‌زدن تعادل	۱. نامادری عاشق سیاوش می‌شود و برای به دست آوردن او دست به هر کاری می‌زند. ۲. پاسخ منفی قهرمان به نامادری، کینه و حيله سودابه را موجب می‌شود. قهرمان در معرض اتهام قرار می‌گیرد. ۳. قهرمان محکوم به عبور از آتش می‌شود و داوطلبانه این مجازات را می‌پذیرد.
تعادل نسبی	۱. قهرمان سربلند از آتش عبور می‌کند. ۲. شریر رسوا شده و خود محکوم به مجازات می‌شود. ۳. جوانمردی سیاوش باعث بخشیده شدن سودابه می‌شود.
برهم‌زدن تعادل	۱. افراسیاب به‌عنوان شریر تازه برای اعلان‌جنگ وارد میدان می‌شود. ۲. سیاوش داوطلبانه به جنگ رفته و پیروزی‌هایی به دست می‌آورد. ۳. خواب آشفته افراسیاب او را وادار به صلح می‌کند.
تعادل	۱. سیاوش در توران با جریره دختر پیران و یسه و فرنگیس دختر افراسیاب برای تعادل ازدواج می‌کند. ۲. سیاوش در آنجا آسوده و خوش زندگی می‌کند.
برهم‌زدن تعادل	۱. گرسیوز با دیدن جلال و شکوه سیاوش به وحشت می‌افتد. ۲. گرسیوز از بدگویی‌های زیاد نسبت به سیاوش و حيله برای او، وی را گرفتار می‌کند. ۳. بدگویی‌ها موجب می‌شود دستور قتل سیاوش داده شود و سیاوش ناجوانمردانه کشته می‌شود.

شخصیت‌های داستان هیپولیت براساس تحلیل ریخت‌شناسی پراپ

۱. قهرمان‌ها: تزه و هیپولیت
۲. شریر (ضدقهرمان): مده (جادوگر)
۳. یاری‌رسان قهرمان: هاتف معبد، آریان
۴. قهرمان اصلی: هیپولیت
۵. شریر (ضدقهرمان): فدر، دایه فدر
۶. نابودکننده: پنتون خدای دریا و هیولا
۷. ستمگر: تزه

۸. قربانی: هیپولیت

۹. اغواگر: فدر

۱۰. یاریگر قربانی: آرتیمیس (الهه شکار)

۱۱. دانای کل: راوی

ساختار روایت

تبادل اولیه	۱. تزه فرزند اژه پادشاه آتن از همسرش آترا به دنیا می‌آید.
برهم‌زدن تعادل	۱. تزه هنوز شانزده‌ساله نشده بود که سنگ‌ها را که پدرش کفش و شمشیر خود را زیر آنها گذاشته بود برداشت. ۲. تزه به آتن رفت و سر راه راهزنان را کشت و از بین برد. ۳. مده جادوگر از این پسر بیم داشت و در پی کشتن او بود. ۴. تزه برای جنگ آتن را ترک کرد و قبل از آن با هاتف معبد مشورت نمود. ۵. پیروزی در جنگ تنها در صورتی محقق می‌شود که عشق راهنمای تو باشد.
تبادل نسبی	۱. دختر مینوس، آریان به او دل باخت و او را کمک کرد تا پیروز شود. ۲. وقتی برگشت پدر مرده بود و به جای او به تخت نشست و پادشاه شد.
برهم‌زدن تعادل	۱. تزه به سرکوبی آمازون‌ها رفت و ملکه آنها را به اسارت گرفت.
تبادل	۱. با ملکه آمازون‌ها ازدواج کرد. ۲. از ملکه آمازون‌ها صاحب فرزند پسری به نام هیپولیت شد.
برهم‌زدن تعادل	۱. فدر زن پدر هیپولیت به او دل می‌بندد و به کام خود نمی‌رسد. ۲. تزه نمرده بود و برگشت و فدر به کمک دایه‌اش هیپولیت را نزد شاه بدنام کرد و شاه دستور تبعید هیپولیت را صادر کرد. ۳. در راه تبعید هیپولیت با هیولا به دستور پتئون خدای دریا که به او حمله‌ور می‌شود، مبارزه می‌کند و بر او پیروز می‌شود اما اسب‌ها او را همراه خود به زمین می‌کشند و مجروح می‌شود. ۴. شاه از ماجرا با خیر و ناراحت می‌شود. ۵. فدر بر اثر عذاب وجدان حقیقت را به شاه می‌گوید و پس از آن خودکشی می‌کند و می‌میرد.

تحلیل و تطبیق دو داستان

در بررسی و تحلیل دو داستان، شباهت‌های نزدیکی بین داستان سیاوش و هیپولیت مشهود است لذا به سبب بعد زمان و تفاوت‌هایی که میان سنن ادبی اروپایی و ایرانی وجود دارد، در بیان و طرح این دو داستان دو شیوه مختلف دیده می‌شود. فردوسی به نحو کلی و اجمالی و بدون اینکه قصد پروراندن داستان مستقلی را داشته باشد این داستان را به شعر درآورده است؛ در واقع این ماجرا در شاهنامه پیش‌درآمد وقایع مهم‌تری خواهد بود که همان جنگ‌های ایران و توران است. هرچند اندوه و عبرتی که در این داستان است تأثر و توجه فردوسی را برانگیخته اما این قصه در کتاب او جای بیشتری نمی‌توانست داشته باشد. اما راسین در داستان هیپولیت قصد دارد تراژدی رقم زند، برای او مصیبت فدر قابل‌توجه است و جزء جزء داستان را گزارش می‌دهد. بین تزه و کاووس مقایسه‌چندانی نمی‌توان برقرار کرد؛ همین قدر که هر دو پادشاهانی نامدار و هر دو سبک‌سر و تیزخشم‌اند و هر دو در عشق‌ورزی چالاک و در برابر زنان بی‌قرارند کفایت می‌کند. اما هیپولیت و سیاوش با پدران خود فرق می‌کنند؛ هیپولیت آیت پاک‌دامنی و بی‌نیازی است. تا بدان حد که قهر و انتقام ونوس بانوی خدای عشق را برمی‌انگیزد. سیاوش نیز شرمگین و آهسته و عقیف است و از صحبت زنان بی‌زاری می‌جوید؛ زمانی که سودابه او را به پرده‌سرای زنان می‌خواند و کاووس هم موافقت می‌کند شاهرزاده از این کار ابا دارد گمان می‌کند پدرش در پی آزمایش اوست و به‌ناچار قبول می‌کند و به شبستان می‌رود.

برخورد دو بانو با شاهزادگان

در تراژدی راسین، هیپولیت قصد عزیمت از ترزن را دارد و فدر درخواست دیدن او را می‌کند. شاهزاده به دیدن فدر می‌رود. ملکه آشفته و دستپاچه است سرانجام به گفتگو می‌نشیند. فدر از مرگ تزه و پسر خردسالش می‌گوید که کینه شاهزاده را برانگیزد و اما در ضمیرش راز دیگری نهفته است و تحمل این را ندارد که با او در یک دیار مقیم شود. هیپولیت گمان می‌کرد کینه‌ورزی فدر بر اثر احساسی است که هر زنی به ناپسری خود دارد؛ از این رو به او حق می‌دهد و از او دلجویی می‌کند. فدر نمی‌تواند احساساتش را به هیپولیت بگوید و هیپولیت گمان می‌کند بی‌قراری وی به سبب مرگ تزه و عشق او است. او را تسلا می‌دهد که شاید پدر هنوز زنده باشد و بازگردد. فدر با کنایه می‌گوید آری شاهزاده من از مهر تزه گدازانم و او را دوست دارم نه به خاطر اینکه او موجودی هرچایی و زودمهر بود و به هر کس و ناکس دل می‌باخت و اکنون در قعر دوزخ‌ها فرو خرامیده است، به این سبب که در وی وجودی است وفادار و مغرور و اندکی سرکش، دل‌فریب و برنا و همه دل‌ها به دنبال اوست. هیبت او مانند خدایان است و یا همانند کسی که من اکنون در برابر خود می‌بینم. او همان نگاه و همان بیان را دارد که شما دارید و در اینجا به کنایه منظورش هیپولیت است که وفادار، مغرور و اندکی سرکش است. وی اشاره به سفر تزه به «کرت» می‌کند که در آنجا خواهرش آریان به او دل‌باخته شده و کلاف سحرآمیز را به او داده است و حرف‌هایی را بیان می‌کند که هیپولیت عصبانی می‌شود و فریاد می‌زند ک ای بانو آیا از یاد برده‌ای که تزه پدر من و شوهر شماست؟ پیش از این دیگر تحمل ماندن نزد فدر را نداشت و آهنگ رفتن کرد. فدر در پاسخ می‌گوید: که این عشق را هرگز به رضای خود در سینه نپرورده است و در آن اختیاری ندارد. خود را قربانی قهر و انتقام آسمانی برمی‌شمرد و بیش از آنکه هیپولیت از او بیزار است او نیز از خود بیزار است. در گذشته همواره از او می‌گریخته و او را از خود می‌رانده و تلاش کرده تا به چشم او نا به کار و ستمگر آید. نفرت او را برمی‌انگیخته تا در مقابلش بهتر پایداری کند. آنگاه فدر از او می‌خواهد که به سبب این عشق گناه‌آلود او را کیفر دهد و جهان را از چنین ملعونه‌ای بپیراید؛ ملکه سینه خود را پیش می‌آورد و از هیپولیت می‌خواهد که خنجرش را در آن فرو برد و چون او درنگ می‌کند فریاد می‌زند اگر بیمناکی که دستت به خون پلیدی چون من آلوده شود پس شمشیرت را بده و تیغ را از کمر او می‌رباید ولی ورود چند بیگانه او را از کشتن خود بازمی‌دارد.

برخورد سیاوش و سودابه

سیاوش سه بار به شبستان سودابه رفت، نخستین بار به همراه هیرید به سرآورده پا نهاد:

چو برداشت پورده ز رو هیرید	سیاوش همی بود ترسان ز بد
شبستان همه پیشباز آمدند	پراز شادی و بزم‌ساز آمدند
همه جام بود از کران تا کران	پراز مشک و دینار و پراز زعفران

(شاهنامه، ۱۳۸۲: ۱۷)

بار دوم باز به همراه هیرید رفت. سودابه از تخت فرود آمد و او را پیشباز می‌کند و شبستان و دختران کاووس را یکایک به او نشان می‌دهد. سیاوش کسی را انتخاب نکرد و به فکر فرو رفت و با خود گفت که من نباید همسرم را از دشمنانم انتخاب کنم و سکوت کرد. سودابه گفت: «عجیب نیست که پاسخی نمی‌دهید؛ چون این ماهرویان در کنار خورشیدی چون من زیبایی‌شان به چشم نمی‌آید. پس بیا با من پیمان ببند». سپس سر سیاوش را در بغل گرفت و بوسید. سیاوش شرمگین شد و با خود گفت: «خداوندا مرا از بد دور بدار. من نمی‌خواهم به پدرم بی‌وفایی کنم و اسیر اهریمن شوم». بار سوم سودابه سیاوش را نزد خودش فراخواند و این بار خود را به وی عرضه نمود، اما سیاوش بسیار خشمگین شد و به تلخی از آنجا برخاست. سودابه ماجرای این دیدار را مطابق میل خود به کاووس اطلاع داد و سیاوش را متهم ساخت. کاووس قصد داشت سیاوش را به مجازات گناهی که

مرتکب شده است بکشد، اما برای اطمینان ابتدا جامه و دست سودابه را بویید که بوی مشک و گلاب و شراب می‌داد و بعد دست و لباس سیاوش را بویید و متوجه شد سیاوش بی‌گناه است. هنگامی که خواست سودابه را مجازات کند از شاه هاماوران ترسید که به کین خواهی بر خواهد خاست. ولی ملکه آرام نمی‌نشیند و برای بدنام کردن شاهزاده چاره‌جویی می‌کند. خود را به بیماری می‌زند و از یکی از پرستارانش که آبستن است، می‌خواهد سقط‌جنین کند. سپس به کاووس وانمود می‌کند که این بچه از آن اوست و چون سیاوش با او گلاویز شده فروافتاده است. شاه این واقعه را تحقیق می‌کند و به نیرنگ سودابه پی می‌برد ولی سودابه شاه را به شک می‌اندازد. سرانجام کاووس از موبدان کمک می‌خواهد و موبدان برای کشف حقیقت می‌خواهند که سیاوش از آتش بگذرد تا گناه یا بی‌گناهی او ثابت شود. هیزمکشان صد کاروان شتر هیزم گردآوری کردند و دو کوه بلند از هیزم درست کردند و سپس سیاوش برای آزمون در انبوهی از آتش با لباسی سفید رنگ و کفن‌پوش و کافورزده با اسب شبرنگ که بهزاد نام داشت، در صحنه حاضر شد و کاووس را خجالت‌زده دید. پدر را دلداری داد و در آتش وارد شد و تندرست از آن سوی آتش بیرون آمد. با این کار بی‌گناهی سیاوش بر شاه و همه آشکار شد از این‌رو شاه خواست که سودابه را مجازات کند و او را بکشد اما سیاوش میانجی‌گری کرد و خواهان بخشش سودابه شد و کاووس نیز او را بخشید.

زاویه دید داستان

فردوسی در داستان سیاوش از زاویه دید دانای کل نامحدود بهره می‌گیرد و در ابتدا و میانه و پایان داستان سخنان خود را بیان می‌کند. در سرتاسر این اثر اندرزها، رهنمودها و برداشتهای اخلاقی و حکمت‌آمیز است. در پی‌رنگ این داستان از عناصر بحران، گره‌افکنی، تعلیق، گره‌گشایی، نقطه‌اوج و گفت‌وگو که بخش مهم داستان است؛ استفاده شده است. گفت‌وگوها در قالب صحبت شخصیت‌ها با یکدیگر و صحبتی که قهرمان داستان با خود دارد و با صدای بلند فکر می‌کند، شکل می‌گیرد. در واقع داستان سیاوش با زنجیره‌ای از روابط علی و معلولی به هم پیوسته است. ساختمان داستان ترکیبی است از ماجراهای حماسی، عشقی و عرفانی که این سه خصوصیت را در قهرمان داستان نیز مشاهده می‌کنیم. بخش اول داستان با ترک وطن سیاوش به گره‌گشایی می‌پیوندد و داستان دراماتیک محسوب می‌شود. بخش دوم با حضور سیاوش در توران آغاز می‌شود و با کشته‌شدن او به گره‌گشایی می‌پیوندد. در واقع روایت متنی است که تعبیر و صحبت در آن از حالت پایدار به حالت ناپایدار و دوباره بازگشت آن به حالت پایدار شکل می‌گیرد که بدان تغییر وضعیت، رخداد می‌گویند. کشمکش در این روایت بسیار مشهود است؛ کشمکش سودابه و سیاوش، در بخش دوم کشمکش کاووس شاه و سیاوش و بخش پایانی کشمکش افراسیاب با سیاوش به وضوح پدیدار می‌شود. در این داستان شاهد رویارویی دو ابر قهرمان هستیم که بنیان آن بر تقابل عقل و عشق، عصمت و عصیان و در تحلیل نهایی غریزه و فرهنگ استوار است. راوی به روش سوم شخص داستان را روایت می‌کند. او تمام شخصیت‌ها را کاملاً می‌شناسد و به اعمال و رفتار آنها واقف است. او همچنین از تمام حوادث و اتفاقات داستان آگاهی دارد. فردوسی در جایگاه راوی نویسنده دانای کل، تمامی روایات را به صورت داستان‌هایی به هم پیوسته نقل می‌کند. فردوسی روایت خود را با بیان موقعیت و وصف زمان و مکان آغاز می‌کند و سپس برای هشدار به خواننده، گاهی با بیان پند و اندرز داستان را پیش می‌برد. این مطلب در داستان‌سرایی‌های کهن رایج و پر کاربرد است که حضور نویسنده در مقام راوی دانای کل و ارائه روایت به شکل ضمیر سوم شخص بوده است. کارکردها در این داستان در بعضی جاها اختصاصی است که پیش‌بینی و خبر از آینده است که به چند صورت شکل گرفته است. پیش‌بینی اخترشناسان، موبدان، خواب دیدن شخصیت‌های مهم داستان مثل افراسیاب و سیاوش، پیش‌بینی خود قهرمان در آینده که در آخر منجر به پیروزی قهرمان بر شریر است. همان‌گونه که شرارت از شریر اول به شریر دوم منتقل می‌شود، قهرمان هم از قهرمان اول یعنی سیاوش به قهرمان دوم خسرو فرزند سیاوش و فرنگیس منتقل می‌شود و خون‌خواهی قهرمان اول را می‌گیرد؛ خونی که به صورت گیاه، گونه‌ای از جاودانی قهرمان را بازگو می‌کند.

نتیجه

داستان سیاوش از زیباترین و غم‌انگیزترین داستان‌های شاهنامه است. فردوسی در این داستان، به صورت تراژدی‌گونه داستان زندگی یک انسان آزاد و مختار را بیان می‌کند که برای رعایت مصالح اجتماعی و مسائل اخلاقی، همواره در برابر تقدیری قدرتمندتر از خود تسلیم می‌شود. در این داستان سیاوش قربانی سرنوشتی است که خود نیز به تیرگی و تاریکی آن آگاه است و به همین دلیل هیچ تلاشی برای تغییر و یا از بین بردن آن انجام نمی‌دهد. برای او همه جهان و جهانیان سبب‌هایی هستند که او را به سوی مرگ سوق می‌دهند. دلایل تأثیرگذاری شگرف داستان سیاوش بر روان آدمی، بسیار است، اما یکی از مهم‌ترین آنها برخاستن این داستان از روان بشری است؛ به گونه‌ای که شخصیت‌های این داستان و خویش‌کاری‌هایشان را به وضوح می‌توان براساس نظریات روانشناسی تعیین و تبیین نمود (واشقانی فراهانی و حسونند، ۱۳۹۳: ۱۷۸۲). شخصیت‌های داستان فدر و هیپولیت نیز به گونه‌ای توصیف‌شده است که پیوندهایی با داستان سودابه و سیاوش دارد. دو داستان از لحاظ ساختار کلی با یکدیگر نیز شباهت‌های بسیاری دارند. در هر دو داستان قهرمانان اصلی (سیاوش در داستان سودابه و هیپولیت در داستان فدر و هیپولیت) پسران پادشاهانی (پدرانی) هستند که دارای چندین همسر هستند. در هر دو داستان نامادری‌ها از سرزمین‌های بیگانه بوده که به همسری پادشاه درآمده‌اند. نامادری‌ها از قضا عاشق و دلباخته ناپسری‌های خود شده، عشق خود را ابراز می‌کنند و از آنها طلب کامیابی دارند، اما با شکست مواجه می‌شوند. در هر دو داستان، سودابه و فدر هر دو نامادری پسران خود هستند که پس از شکست به نا پسری‌ها تهمت‌های ناروا می‌زنند. سیاوش و هیپولیت در مواجهه با تهمت‌ها و برای مجازات ناعادلانه از کاخ می‌روند. سیاوش به توران پناهنده و در آنجا کشته می‌شود و هیپولیت در مقابله با غول دریایی زخمی و کشته می‌شود. هر دو نامادری به دلیل عشق ممنوع خود سرنوشتی ناخجسته دارند. سودابه به دلیل خون‌خواهی سیاوش به دست رستم کشته می‌شود و فدر خودکشی می‌کند. در هر دو داستان شاهد نمودهای اساطیری یکسان هستیم. اسطوره کودکی ره‌اشده، پیکرگردانی ناپسری‌ها، عقده ادیپ، تابوی ازدواج با محارم، خدایان و قهرمان خدایان نمونه‌هایی از نمودهای اساطیری است.

منابع

- اسلامی ندوشن، محمدعلی. (۱۳۸۹). *جام جهان‌بین*. نشر قطره.
- استاجی، ابراهیم و رمشکی، سعید. (۱۳۹۲). تحلیل ریخت‌شناسی داستان سیاوش براساس نظریه ولادیمیر پراپ. *متن‌شناسی ادب فارسی*، ۵(۳)، ۳۷-۵۲.
- اصغر زاده، الهه، فرضی، حمیدرضا، و دهقان، علی. (۱۳۹۶). ریخت‌شناسی دو داستان از گرشاسب نامه براساس نظریه ولادیمیر پراپ. *بهارستان سخن*، ۱۴(۳۶)، ۱۳۵-۱۶۰.
- اصغری، جواد، و قاسمی اصل، زینب. (۱۳۹۱). بررسی حرکت‌های داستانی در هزار و یک شب با تکیه بر الگوی ریخت‌شناسی «ولادیمیر پراپ». *پژوهشنامه نقد ادب عربی*، ۲(۲)، ۳۰-۴۹.
- انوشه، حسن. (۱۳۸۷). *کتاب دانشنامه ادب فارسی: ادب فارسی در جهان عرب*. (جلد دوم). وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی. اورپید. (۱۳۹۵). *هزن و سه نمایش‌نامه دیگر*. (ترجمه محمد سعیدی). شرکت انتشارات علمی و فرهنگی.
- برگر، آرتور آسا. (۱۳۸۰). *روایت در فرهنگ عامیانه، رسانه و زندگی روزمره*. (ترجمه محمدرضا لیراوی). نشر سروش. پراپ، ولادیمیر. (۱۳۹۸). *ریخت‌شناسی قصه‌های پریان*. (ترجمه فریدون بدره‌ای). انتشارات توس.
- پروینی، خلیل. (۱۳۹۸). *الادب المقارن (دراسات نظریه و تطبیقیه)*. نشر سمت.
- پروینی، خلیل، نظری منظم، هادی، و دلشاد، شهرام. (۱۳۹۵). بررسی تطبیقی داستان "لیلی و مجنون" عربی و "عزیز و نگار" فارسی از دیدگاه ساختارگرایی. *پژوهش‌های ادبیات تطبیقی*، ۴(۲)، ۴۵-۷۴.
- پروینی، خلیل، و ناظمیان، هومن. (۱۳۸۷). الگوی ساختارگرایی ولادیمیر پراپ و کاربردهای آن در روایت‌شناسی. *پژوهش زبان و ادبیات فارسی*، ۷(۱۱)، ۱۸۳-۲۰۳.

- پین سنت، جان. (۱۳۹۹). *شناخت اساطیر یونان*. (ترجمه باجلان فرخی). نشر اساطیر.
- ذبیح نیا عمران، آسیه، و کریمی نژاد، نجمه. (۱۳۹۸). بررسی تطبیقی تراژدی سیاوش در ایران و آراگتسیک و شامیرام در ارمنستان. *فصلنامه مطالعات ادبیات تطبیقی*، ۱۳(۵۱)، ۴۲۳-۴۴۹.
- رزم‌جو، حسین. (۱۳۸۸). *قلمرو ادبیات حماسی ایران*. (جلد اول). پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، سخن گستر.
- رسایی، سید فرزین، و عباس پور اسفدن، حسن علی. (۱۳۹۹). بررسی شخصیت‌پردازی سیاوش در شاهنامه فردوسی. *زیبایی‌شناسی ادبی*، ۱۱(۴۳)، ۹۴-۵۵.
- روزبه، محمدرضا، و ایازی، فریبا. (۱۳۹۲). بررسی تطبیقی الگوهای عشق ممنوع (سودابه و سیاوش، زلیخا و یوسف و فدر و هیپولیت). *کاوش نامه زبان و ادبیات فارسی*، ۱۴(۲۶)، ۱۷۵-۲۰۱.
- زرین کوب، عبدالحسین. (۱۳۹۲). *آشنایی با نقد ادبی*. انتشارات سخن.
- ساجدی، طهمورث. (۱۳۹۱). *از ادبیات تطبیقی تا نقد ادبی*. نشر امیرکبیر.
- سرامی، قدمعلی. (۱۳۹۳). *از رنگ گل تا رنج خار: شکل‌شناسی داستانهای شاهنامه*. شرکت انتشارات علمی و فرهنگی.
- شاکری، هومن، و اسکندری، بهاء‌الدین. (۱۳۹۷). تحلیل و نقد سه قصه عامیانه بوشهری بر پایه نظریات ریخت‌شناسی و و بازاندیشی نشانه‌های الگویی آنها. *فنون ادبی*، ۱۰(۲)، ۸۷-۱۰۰. DOI: [10.22108/LIAR.2018.101885.1053](https://doi.org/10.22108/LIAR.2018.101885.1053)
- شیخ حسینی، زینب، و خلیلی جهانتیغ، مریم. (۱۳۹۳). تحلیل ساختار داستان سیاوش و دو داستان رام چندر و سدنا در هند. *مطالعات شبه قاره*، ۶(۲۱)، ۳۵-۵۴. DOI: [10.22111/JSR.2015.1954](https://doi.org/10.22111/JSR.2015.1954)
- فرشیدورد، خسرو. (۱۳۸۲). *درباره ادبیات و نقد ادبی: شامل مطالبی درباره بلاغت، سخنوری، سبک‌شناسی، ادبیات تطبیقی و تعبیرات*. (جلد دوم). نشر امیرکبیر.
- فردوسی، ابوالقاسم. (۱۳۹۶). *شاهنامه فردوسی: دوره ۴ جلدی*. به کوشش سعید حمیدیان. (جلد سوم). نشر قطره.
- فردوسی، ابوالقاسم. (۱۳۸۲). *شاهنامه فردوسی: دوره ۳ جلدی*. به کوشش سعید حمیدیان. (جلد سوم). نشر قطره.
- کشاوری، محمد. (۱۳۹۱). بررسی تطبیقی دو داستان تمثیلی از صادق چوبک و بهرام صادقی. *تاریخ ادبیات*، ۵(۱)، ۱۶۱-۱۸۵.
- گریمال، پیر. (۱۳۹۱). *فرهنگ اساطیر یونان و رم، دوره ۲ جلدی*. (ترجمه احمد بهمنش). نشر امیرکبیر.
- مجیدی، مریم. (۱۳۹۹). مقایسه تطبیقی داستان سیاوش و رامایانا با توجه به بن‌مایه‌های مشترک. *ادبیات پهلوانی*، ۴(۶)، ۳۰۳-۳۳۰.
- نحوی، اکبر، و امینی، علی. (۱۳۹۲). سیاوش و سودابه (بررسی تطبیقی موارد مشابه در اساطیر و ادبیات ملل). *شعر پژوهی (بوستان ادب)*، ۵(۱)، ۱۳۹-۱۶۶. DOI: [10.22099/JBA.2013.1549](https://doi.org/10.22099/JBA.2013.1549)
- نظری منظم، هادی. (۱۳۸۹). ادبیات تطبیقی: تعریف و زمینه‌های پژوهش. *نشریه ادبیات تطبیقی*، ۱(۲)، ۲۲۱-۲۳۸.
- DOI: [10.22103/JCL.2012.195](https://doi.org/10.22103/JCL.2012.195)
- واشقانی فراهانی، ابراهیم، و حسنوند، اشرف. (۱۳۹۳-۱۳ شهریورماه). *بررسی تطبیقی داستان سیاوش براساس روانشناسی یونگ*. همایش ملی ادبیات تطبیقی، دانشگاه رازی، ۱۷۷۹-۱۷۹۲.

References

- Anousheh, H. (2008). *Encyclopaedia of Persian literature: Persian literature in the Arab world*. (Vol, 2). Ministry of Culture and Islamic Guidance. [In Persian].
- Asghari, J., & Ghasemi Asl, Z. (2011). Investigating story movements in One Thousand and One Nights based on the morphological model of "Vladimir Propp". *Criticism of Arabic Literature*, 2(2), 30-49. [In Persian].
- Asgharzadeh, E., Farzi, H., & Dehghan, A. (2016). Morphology of two stories from Gershasab Nameh based on the theory of Vladimir Propp, *Baharestan Sokhan*, 14(36), 135-160. [In Persian].
- Berger, Arthur Asa. (2001). *Narrative in popular culture, media and everyday life*. (M. R. Lirawi, Trans). Soroush Publishing. [In Persian].
- Dundes, A. (2019). *Analytic essays in folklore*. In *Analytic Essays in Folklore*, De Gruyter Mouton.

- Eslami Nadushan, M. A. (2010). *Jahanbin Cup*. Ghatre Publishing. [In Persian].
- Euripides (2015). *Helen and three other plays*. (M. Saeedi, Trans). Scientific and Cultural Publishing Company. [In Persian].
- Farshidvard, Kh. (2003). *About literature and literary criticism: including materials about rhetoric, rhetoric, stylistics, comparative literature and interpretations*. (Vol. 2). Amirkabir Publishing. [In Persian].
- Ferdowsi, A. (2003). *Ferdowsi's Shahnameh: 4 volumes*. By Saeed Hamidian. (Vol. 3). Ghatre Publishing. [In Persian].
- Ferdowsi, A. (2016). *Ferdowsi's Shahnameh: 4 volumes*. By Saeed Hamidian. (Vol. 3). Ghatre Publishing. [In Persian].
- Goyard, M. F. (1956). *Al-Dab Al-Maqarn*. (M. Ghalab, Trans). Cairo, Al-Bayan Al-Arabi.
- Grimal, O. (2011). *Culture of Greek and Roman mythology (2-volume course)*. (A. Bahmanesh, Trans). Amirkabir publishing. [In Persian].
- Keshavarz, M. (2011). Comparative study of two allegorical stories by Sadegh Chobak and Bahram Sadeghi. *History of Literature*, 5(1), 161-185. [In Persian].
- Majidi, M. (2019). A comparative comparison of the story of Siavash and Ramayana according to the common themes. *Pahlavi literature*, 4(6), 303-330. [In Persian].
- Nahvi, A., & amini, A. (2013). Siyavash and Sudabeh: A Comparative Study of Love between Stepmother and Stepson in Mythology, Literature and the History of the Nations. *Journal of Poetry Studies (boostan Adab)*, 5(1), 139-166. DOI: [10.22099/JBA.2013.1549](https://doi.org/10.22099/JBA.2013.1549) [In Persian].
- Nazari Monazam, H. (2012). Comparative Literature: Its Definition and Research Grounds. *Journal of Comparative Literature*, 1(2), 221-238. DOI: [10.22103/JCL.2012.195](https://doi.org/10.22103/JCL.2012.195) [In Persian].
- Ostaji, E., & Ramshaki, S. (2013). Morphological Analysis of "Siavash tale" based on Vladimir Propp Theory. *Textual Criticism of Persian Literature*, 5(3), 37-52. [In Persian].
- Parvini, Kh., & Nazemian, H. (2008). Vladimir Propp's model of structuralism and its applications in narratology. *Research in Persian Language & Literature*, 7(11), 183-203. [In Persian].
- Parvini, Kh, Nazari Monazam, H., & Delshad, Sh. (2017). A comparative analysis of the story "Leili and Majnoon" in Arabic and "Aziz and Negar" in Persian from the perspective of structuralism. *Comparative Literature Research*, 4(2), 45-74. [In Persian].
- Parvini, Kh. (2018). *Al-Adab al-Maqaran (theoretical and comparative studies)*. Samt Publishing. [In Persian].
- Payne Saint, J. (2019). *Knowledge of Greek mythology*. (B. Farrokhi, Trans). Asatir Publishing. [In Persian].
- Propp, V. (2018). Morphology of fairy tales. (F. Badrei, Trans). Tos Publications. [In Persian].
- Rasaei, S. F., & Abbaspour Esfadan, H. A. (2019). The survey of Siavash's Characterization in Shahnameh of Ferdowsi. *Journal of Literary Aesthetics*, 11(43), 55-94. [In Persian].
- Razmjo, H. (2009). The realm of Iranian epic literature (Vol. 1). Humanities and Cultural Studies Research Center, Sokhan Gostar Publishing. [In Persian].
- Roosbeh, M., & Ayazi, F. (2013). A Comparative Study of Forbidden Love in Three stories. *Journal of Kavoshnameh in Persian Language and Literature*, 14(26), 175-201. [In Persian].
- Sajedi, T. (2011). *From comparative literature to literary criticism*. Amirkabir Publishing. [In Persian].
- Sarami, G. (2013). *From the color of the flower to the pain of the thorn: the morphology of the Shahnameh stories*. Scientific and Cultural Publishing Company. [In Persian].
- Shakeri, H., & Eskandari, B. (2018). Morphology of folktales in Bushehr Province. *Literary Arts*, 10(2), 87-100. DOI: [10.22108/LIAR.2018.101885.1053](https://doi.org/10.22108/LIAR.2018.101885.1053) [In Persian].
- Sheikh Hosseini, Z., & Khalili Jahantigh, M. (2015). Analyzing the structure of Siavash story and two stories of Ramchandr and Sodnova in India. *Journal of Subcontinent Researches*, 6(21), 35-54. DOI: [10.22111/JSR.2015.1954](https://doi.org/10.22111/JSR.2015.1954) [In Persian].
- Van Tieghem, P. (1951). *La Littérature comparée*. Colin.
- Vasheghani Farahani, E., & Hassanvand, A. (2013). A comparative study of Siavash's story based on Jung's psychology. Razi University National Comparative Literature Conference, 1779-1792. [In Persian].
- Zabihnia Omran, A., & Karimi Nezhad, N. (2019). Comparative Study of Siavash Tragedy in Iran and Geghestik and Shamiram in Armenia. *Comparative Literature Studies*, 13(51), 423-449. [In Persian].
- Zarinkoub, A. H. (2012). *Familiarity with literary criticism*. Sokhan Publications. [In Persian].